

I.

LIST

Drahý Justus!

Táto choroba ma úplne zničila! Kedysi som bol človekom plným síl, ktorý druhým ľuďom vedel prejaviť láskavosť a pochopenie. Nebol som večne podráždený, netrpezlivý, necítil som neznesiteľnú potrebu stále sa iným sťažovať. Iba teraz odhaľujem v sebe tieto odporne známky hynúcej bytosti, ktorá je ako divá vínná réva pripravená upnúť sa na akýkoľvek plot a na každý plot sa sťažuje, že ju nevynáša dost vysoko k slnku. Toľkých vecí som sa vedel kedysi zriecť! Dnes ledva zachovávam predpísané pôsty! Priznávam tiež: dnes nemám pochopenie pre nikoho. Čoraz cudzejší sú mi moji chaverim z veľrady. Smrteľne ma nudia ich nekonečné spory o očisťovaní a diskusie o nových halachách. Tieto veci sa mi zo dňa na deň stávajú ľahostajnejšie. Možno celý život čo najškrupulantnejšie plniť všetky predpisy, a predsa nemať za to nič... Prečo táto choroba postihla práve ju? Celý Zákon je zhrnutý v slovách žalmu: „Rob, človeče, čo ti Najvyšší prikazuje – a on ťa nikdy nepustí.“ Nikdy... Nie je veľa ľudí, ktorí by sa tak dôsledne postili ako ja, dbali o čistotu, prinášali obety, vymýšľali halachy a hagady. Tu čosi nesúhlasí. Celkom iste nemám toľko hriechov, aby ma Najvyšší mal za čo trestať takým strašným nešťastím. Pravda, v Písme je i Jóbov príbeh... No ten Idumejčan po prvé nebol veriaci, po druhé nevedel, čím slúžime všemocnému Šekinovi; tvrdošijne nechcel uznať, že každý človek hreší, ak ne-

prestajne nedbá o čistotu svojich myšlienok a skutkov. A napokon Najvyšší utrpením zasiahol jeho samého, a nie kohosi, kto by mu bol taký drahý ako mne Rúť! Choroba je strašná vec; veď vídame tie odporné, skrivené stvorenia, ktoré žijú v dierach starého múru pod Hnojnou bránou. No bezmocne sa prizerať, ako choroba zožiera telo najmilovanejšej bytosti – to je čosi, s čím sa nemožno zmieriť.

S kýmkoľvek sa rozprávam, musím o tom hovoriť! Onedlho budú ľudia predou mnou utekať ako pred človekom, ktorý páchne smútkom tak ako iný malomocenstvom alebo egyptskou očnou chorobu. Zostáva mi už len jediná záchrana: moja práca. Keď tvorím hagady a hovorím v nich o veľkosti Nepomenovaného – opíjam sa tým ako vínom. Viem, že sa o nich hovorí s čoraz väčším uznaním. Toto pošuškávanie, ktoré sa dostáva až ku mne, je mi určitou útechou. Pravda, popri pochvalách sa stretávam aj s hanami. Tie sa ma vždy výnimočne dotknú. Ľudia akoby nechápali, že keď prežívam Rútinu chorobu, vládzem hovoriť iba tvrdými slovami, ktoré nestrpia zjemňovanie. Ak občas zvolím nevhodné, nie dosť mocné slovo – čo sa dá robiť... Čoraz častejšie hovorievam „čo sa dá robiť“ – a tým úslovím chránim ako štítom svoje krvácajúce srdce. Cítim sa vtedy ako korytnačka, ktorá vtiahla pod pancier hlavu i nohy a rozhodla sa radšej nikdy nevykročiť, než sa vystaviť nebezpečenstvu bolestného dotyku. Keď som predtým povedal „čo sa dá robiť“, znamenalo to, že vec je vážna a že nijaká obeta nebude pre ňu priveľká. Dnes moje „čo sa dá robiť“ znamená: radšej nech najvážnejšie veci zmlknu, než by som mal ešte viac trpieť. Hoci ako vlastne možno ešte viac trpieť? Či ten, ktorý sa z obavy pred ďalším utrpením stal neschopným čokoľvek brániť, nevypil už plnú mieru ľudského bófu?

I.

Ubíja ma aj to, že trápenie na mňa prišlo v čase, keď sa celý svet ocitol na takom trpkom rázcestí. Cítiš to nielen ty. U nás tiež akoby akási horúčka vošla ľuďom do krvi. Vo veľrade a v sanhedrine nikdy nevznikali také príkre spory. Rozpory sa potom prenášajú pod stĺporadie, na Xystos, menia sa na bitky, na ktorých sa, žiaľ, zúčastňujú aj múdri a vážení učitelia. Najzúrivejšie konflikty končia sikariovia; odporná vec – táto sekta najhorlivejších sa jednoducho dáva najať, aby vraždila za peniaze tých, ktorých smrť si niekto želá. Starší a skúsení ľudia vravia, že podobný rozruch a nenávisť vládli asi pred dvadsiatimi rokmi, keď z Galiley sústavne prichádzali bandy buričov. Rímske úrady napokon krajinu utíšili a treba priznať, že sú znesiteľnejšie ako tyrani Herodesa a jeho synov. Ale bude tento zdanlivý pokoj trvať ešte dlho? Vo vzduchu sa vznáša čosi ako znepokojujúci závan búrky, ktorá sa ešte skrýva za horami, ale už je blízko. Všetci sú proti všetkým. Nikomu nie je tajomstvom, že rímsky legát v Sýrii nenávidí rímskeho prokurátora v Judsku, že prokurátor a tetrarchovia sa hryzú medzi sebou ako psy o kosť a Herodesovi potomkovia sú si najväčšími nepriateľmi, hotovými navzájom sa tráviť a zabíjať. A nad všetkými ako červený tieň chamsínu visí spomienka na vzdialeného cisára, ukrutníka a šialenca. Správy o krvavých proskripciách, ktoré nariaďuje vykonávať v Ríme, spôsobujú, že v poslucháčoch sa začína ohlasovať divoký, bezuzdný inštinkt nenávisťi. V Cézarei sa Gréci už niekoľkokrát vrhli na našich. Podobne vznikli rozbroje v Alexandrii a v Antiochii. V Ríme, ako som počul, po správe, že prétoriáni zobrali Seiana, dav sa vrhol na našu štvrť. Všade samá vojna, krv a vraždy. A ešte nedávno rímski spisovatelia predpovedali „zlatý vek“ a časy „večného mieru“!

Mám také tušenie, akoby sa chystalo čosi nedobré. V takýchto chvíľach – pravda? – človek by sa chcel cítiť slobodný, aby mohol starostlivo uvážiť, z ktorej strany príde nebezpečenstvo. Miesto toho celú moju pozornosť upútala táto choroba. Možno už zajtra alebo pozajtra nastanú udalosti prelomového významu a ja ich príchod ani nezbadám. Som ako človek, ktorý nesie pred sebou veľké bremeno, takže je sotva schopný vidieť, kam má položiť nohu.

Čosi prichádza, čosi sa blíži... Čo to môže byť? Čo myslíš, Justus? Odpovedz mi: vari naozaj dúfaš, že sa niekedy ukáže ten, ktorého nazývame Mesiášom? Saduceji odjakživa neveria v jeho príchod. Nahltali sa gréckej filozofie a považujú ho jednoducho za symbol. Pohrdavo sa smejú, keď im niekto hovorí o človekovi – Mesiášovi. Ostatne, načo im je Mesiáš? Im záleží len na tom, aby jestvoval chrám, aby v tomto chráme celý Izrael prinášal obety, aby len oni boli prostredníkmi medzi človekom a Pánovým oltárom a napokon aby sa Rimanovia nepostavili proti tomuto stavu. My sme ďaleko od toho, aby sme ľuďom odoberali vieru v Mesiáša. Často o tom hovoríme, opisujeme v početných hagadách, ako bude vyzeráť jeho príchod. Ale hoci som o tom písal i hovoril toľko ráz, nemôžem, priznám sa ti, zbaviť sa znepokojujúcej myšlienky, že všetky tie prísľuby znejú trochu pripekne. Malka Messiah, premožiteľ Edomu, Pán sveta a prírody, ktorá sa v čase jeho zjavenia má stať taká plodná, aká nikdy nebola – vyzerá to pravdepodobné? Kto sme my? Malý národ, obkolesený desiatkami iných, spolu s nimi prikutý k vozu barbarského Ríma. Rozvadení medzi sebou... Čím by musel byť ten Dávidov syn, aby vedel zmeniť tento stav? Obyčajným človekom, alebo skôr polobohom? Polobohovia však chodia po zemi iba v gréckych bájkach. Ja verím, že

I.

Najvyšší robil kedysi zázračné veci. Ale dnes sa všetko stalo úplne obyčajné... Hovorí sa, že kdesi za morami leží zem zázrakov. No tí, čo tak vravia, sú notorickými luhármi. Ja som nikdy nevidel nezvyklé veci. Svet, ktorý ma obklopuje, má ďaleko od zázračnosti. Viem, čo v ňom vládne: zlosť, nenávisť, hrdosť, pýcha, vášeň... Kto by chcel tento svet premôcť, musel by byť ešte horší, ešte viac nenávidiaci, pyšnejší a vášnivejší ako všetci ostatní. Na tomto svete prináša víťazstvo len vojna... Mesiáš by musel byť vodcom, ktorý by nás vedel viesť proti všetkým našim nepriateľom – a tých sú celé légie! Možno ťa to pobúri, ale takto si Mesiáša nepredstavujem. Nevieť sa odpútať od toho, čo vidím, počujem, cítim... Či ten, kto by sa s hrstkou našej mládeže vrhol na celý svet a dokázal by ho premôcť, mohol by byť považovaný za človeka z mäsa a kostí? Žiaľ, hoci nenávidím všetko, čo pochádza od saducejov, cítim, že začínam myslieť podobne ako oni. Mesiáš sa mi zdá len akýmsi ideálnym vzorom všetkých čností, ktorý nám bol daný, a keby sme ho aspoň sčasti vedeli nasledovať, bol by náš život lepší, milší, krajší. A vidí sa mi, že nielen ja tak zmýšľam... Sú farizeji, ktorí, keď im niekto spomenie predpoveď, týkajúcu sa Eliášovho návratu, vravia: „Čakajte, čakajte na neho,“ ale tak, ako sa hovorí o veci, ktorá sa nikdy nemá splniť. No nahlas nik nechce vysloviť takého myšlienky. Ani ja ich neverám. Píšem o tom iba tebe, Justus, a rozprávam sa o tom s Jozefom. On, ako vieš, nie je ani farizejom, ani saducejom, ale vyznáva filozofiu, ktorá hovorí, že pocitovo zarobené zlato je najpodstatnejším zmyslom ľudského života. Moji chaverim mi zazlievajú, že sa s ním priateľím, že spoločne obchodujeme. Pre styky s gójmi ho pokladajú za nečistého. V podstate je Jozef veľký hriešnik... No ja mám na neho slabosť. On jediný, hoci

má toľko starostí, že mu nedovolia obsedieť v Jeruzaleme alebo v Arimatei, zaujíma sa o Rútino zdravie, nájde si čas, aby ju navštívil, pohovoril s ňou, rozveselil ju, priniesol jej nejaký darček. Nemôžem pochopiť, ako človek nezachovávajúci predpisy Zákona – som istý, že nebyť jeho bohatstva, bol by vyhlásený za mizerný –, môže mať toľko dobroty. Vždy som hodnotil ľudí podľa ich nábožnosti a nikdy by som nebol pripustil, že práve medzi mnou a Jozefom sa vytvorí tesnejšie puto, ba priateľstvo. Nebyť jeho... Prežíval som už chvíľe úplného zruštenia. Chcel som sa rúhať, kliať, hľadať zabudnutie v hriechoch. V takýchto dňoch vo mne vyvolávali veľké a neúprimné slová útechy, ktorými ma obdarúvali moji chaverim, iba odpor. No jednoduché Jozefovo oslovenie, nejaký žart, ktorým, cítim to, ma chce odtrhnúť od môjho zúfalstva, spôsobuje, že znova nadobúdam rovnováhu. Nikdy som nepotreboval ľudské priateľstvo viac ako teraz a nikdy som sa ho úpornejšie nedomáhal. Ako zriedkavo však človek nájde túto perlu, najmä vtedy, keď ju hľadá!

Vďaka spojeniu s Jozefom môj majetok rastie a rozmnožuje sa, hoci sa teraz o to nijako nepričiňujem. Už som práve taký bohatý ako Jozef. Pokladajú nás za najmajetnejších ľudí v celom Judsku. Koľko radosti by som pomocou tohto bohatstva mohol spôsobiť Rút, keby bola zdravá! Ale ona pozerá ľahostajne na všetko, čo jej prinesiem. Občas položím na jej posteľ cenné klenoty, privezené z ďalekých krajov. Nechce ma uraziť – je obdivuhodne pozorná –, preto chvíľku prstene a náramky prekladá svojimi malými rukami, takými šikovnými na šitie, a potom povie: „Áno, je to veľmi pekné...“ Hoci to chce zakryť, predsa v jej hlase počujem znechutenie. „Vezmi to...“ vraví. Odtiahne sa, ľahkým pohybom hlavy dá znamenie, aby som sa od nej vzdialil, zatvo-

rí oči... Kříč mi stíska hrdlo, keď to vidím, i teraz, keď o tom píšem...

Vždy som sa nazdával, že bohatstvá, ktoré mi Najvyšší dovolil získať, boli mi z jeho strany dané na znak pochvaly. A neraz, keď prezerám niektorú zo svojich hagád, prv než ju prečítam ľuďom, myslím, že som sa musel Večnému zapáčiť, keď mi dovoľuje, aby som o ňom tak písal. Prečo teda prišla táto choroba ako trň vrazení do ruky pracujúceho? Prečo ma on tlačí k zemi, keď toľko hriešnikov okolo chodí beztriestne? Chvíľami sa mi zdá, ako by som sedel v akomsi ukrutnom väzení, kde sa prežívajú ťažké muky, a súčasne videl cez mreže domy, v ktorých ľudia žijú ako obyčajne, milujú sa, majú svoje malé každodenné radosti, kedysi nedocenené, ale vo väzení odrazu také žiaduce. Kto z nás chápe, čo je zdravie, kým sa choroba neusadí v jeho dome? Kto vie, ako láska môže vycicať všetky sily z človeka, keď odrazu stratíme možnosť pomôcť tomu, koho ľúbime? Zdá sa mi, že bôľ sa ma dotýka viac ako kohokoľvek iného. A predsa musím priznať, že celý svet je plný ukrutných trápení, ktoré objímajú všetkých, a všetci si do určitej miery zaslúžia súcitiť. Azda je to tak, že každý z nás žije vo väzení, a keď sa pozerá na dom iného, rozmyšľajúc závistlivo o jeho šťastí, vidí v skutočnosti iba vlastné väzenie? Ak to, čo prichádza na svet, má skutočne vyvolať prevrat, musí priniesť odpoveď na nezmyselnosť života. Napísal som „nezmyselnosť“, a hoci cítim nesprávnosť toho slova, nevládzem ho už prepísať. Justus, ty ma poznáš a vieš, že vždy zostanem vyznávačom Najvyššieho. Nebol by som schopný zriecť sa nádeje, že on mi nakoniec predsa len láskavo pomôže. Koniec koncov aj bez ohľadu na túto nádej nesmel by som ho opustiť. Čo by mi potom zostalo? Som skutočným Izraelitom – jedným z tých, ktorí sú určení, aby o ňom svedčili.

Môj život sa vyvíja tak, že všetko, čokoľvek robím, je službou jemu – alebo ma to začína odpudzovať svojou nezmyselnosťou. Neutečiem pred ním ako Jonáš. Prečo ma potom prigniavil touto chorobu?

Tu máš, drahý učiteľ, stav môjho ducha, o ktorý si ma žiadal. Zmenil sa, ako vidíš, od času, keď som sedával pri tvojich nohách a počúval tvoje učenie. Občas sa mi zdá, že som veľmi zostarel, hoci viem, že tak nesmiem hovoriť pred tvojou ctihodnou starobou. Odpíš mi a ja ti znova napíšem o sebe – i o Rút... Kiežby som ti potom mohol oznámiť: „Je zdravá!“